

Справа „Єманакова проти Росії” (Yemanakova v. Russia)

У рішенні, ухваленому 23 вересня 2004 року у справі „Єманакова проти Росії”, Суд постановив, що:

- було порушено ч. 1 ст. 6 Конвенції (право на справедливий судовий розгляд);
- було порушено ст. 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту).

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд постановив сплатити п. Єманаковій 1000 євро як компенсацію моральної шкоди.

Обставини справи

Заявниця Юлія Олександрівна Єманакова народилася 1919 року, є громадянкою України і проживає у м. Бердянську (Україна). У 1929-30 роках батько заявниці був репресований як багатий селянин („кулак”), і майно її сім’ї, зокрема двоповерховий будинок у м. Сорочинську Оренбурзької області (Росія), було конфісковано. У 1989 році батька заявниці реабілітували посмертно. Будинок сім’ї у м. Сорочинську зберігся і зараз використовується Сорочинським ветеринарним коледжем для поселення своїх працівників. Деяким сім’ям було дозволено придбати квартири у цьому будинку.

У 1990 році заявниця та її сестра розпочали судовий процес стосовно повернення їм цього будинку. Сорочинський міський суд відмовив у задоволенні їхніх вимог і рекомендував вимагати відшкодування вартості будинку від Управління державного казначейства Оренбурзької області (далі — Управління). Проте це управління теж відмовило у задоволенні вимог п. Єманаковій. У січні 1992 року сестра п. Єманакової померла, і заявниця залишилась єдиною особою на стороні позивача.

У березні 1992 року заявниця подала новий позов до Ленінського районного суду м. Оренбургу про визнання недійсним рішення Управління, а також про визнання за нею права власності на будинок. 24 вересня 1992 року районний суд відмовив у задоволенні позову, однак 6 травня 1993 року Оренбурзький обласний суд (далі — Обласний суд) скасував це рішення і повернув справу на повторний розгляд. Після цього Ленінський районний суд передав справу Сорочинському міському суду, територіальна юрисдикція якого поширювалася на цей спір.

20 січня 1995 року Голова Сорочинської міської адміністрації видав розпорядження, згідно з яким ветеринарний коледж повинен був заплатити заявниці максимально можливе за національним законодавством відшкодування, сума якого потім буде повернута коледжу з обласного бюджету. Це розпорядження не було виконано. 10 квітня 1995 року Сорочинський міський суд закриття провадження у справі, оскільки п. Єманаковій було призначено відшкодування за конфіскований будинок. 25 вересня 1995 року Президія обласного суду в порядку нагляду скасувала ухвалу про закриття справи і повернула справу на новий розгляд до міського суду.

27 грудня 1995 року Сорочинський міський суд відмовив у задоволенні позову до міської адміністрації, оскільки такі вимоги не ґрунтуються на законодавстві, а також оскільки заявниці вже було призначено відшкодування. 9 квітня 1996 року Обласний суд скасував це рішення і повернув справу на повторний розгляд. Після цього міський суд підтвердив право власності сім’ї заявниці на будинок і факт його конфіскації, однак знову не задовольнив вимогу про повернення цього будинку. 27 серпня 1996 року Обласний суд скасував і це рішення та повернув справу на повторний розгляд. 13 лютого 1997 року Сорочинський міський суд ще раз підтвердив колишнє право власності сім’ї та факт конфіскації, але й цього разу відмовив у поверненні будинку. 24 квітня 1997 року Обласний суд скасував це рішення і повідомив заявницю, що він сам буде розглядати її справу як суд першої інстанції.

28 квітня 1998 року палата у цивільних справах Обласного суду відмовила п. Єманаковій у позові до Обласного управління державного казначейства про відшкодування вартості будинку, а також щодо повернення будинку в натурі. Ця палата зобов’язала

Сорочинську міську адміністрацію сплатити максимальне відшкодування за конфісковане майно — 8349 рублів, а також відшкодувати витрати на проїзд і оплату юридичних послуг у розмірі 3540 рублів. Заявниця стверджувала, що це рішення було доведено до її відома 6 травня 1998 року.

7 травня 1998 року заявниця отримала у Міській адміністрації 3540 рублів в якості відшкодування витрат на проїзд і на юридичні послуги.

14 травня 1998 року п. Єманакова подала касаційну скаргу до Обласного суду, яка разом із матеріалами справи повинна була бути направлена до Верховного Суду Російської Федерації. Після цього заявниця зверталася з листами до Обласного суду з тим, щоб отримати інформацію про рух її справи, однак відповідей не діставала. Вона також декілька разів зверталася до Верховного Суду Російської Федерації, але їй відповідали, що касаційну скаргу розглянути неможливо через відсутність матеріалів справи. Однак принаймні одного разу, а саме у травні 1999 року, заявниця зробила копії рішень судів та касаційної скарги й сама направила їх до Верховного Суду. Її листи до інших органів, включаючи Міністерство юстиції, Вищу кваліфікаційну колегію суддів, Адміністрацію Президента, Конституційний суд Росії, органи прокуратури різних рівнів або залишалися без відповіді, або скеровувалися до Обласного суду. Заявниця стверджувала, що їй було невідомо про будь-які процесуальні рішення, ухвалені Обласним судом щодо її касаційної скарги.

Уряд стверджував, що 28 квітня 1998 року Обласний суд оголосив своє рішення у короткій формі (без мотивувальної частини), а наступного дня — у повному обсязі. Текст рішення було передано заявниці 6 травня 1998 року. Проте вона пропустила десятиденний строк для касаційного оскарження, оскільки скарга була подана 15 травня, а до Обласного суду надійшла 25 травня 1998 року. Внаслідок цього 1 червня 1998 року Обласний суд звернувся до п. Єманакової з вимогою вказати причини такої затримки. Ця вимога була спрямована їй листом від 3 червня 1998 року. 21 червня Обласний суд знову надіслав листа, в якому вимагав вказати причини затримки у поданні касаційної скарги. Заявниця не відповідала на ці листи.

Уряд також стверджував, що судові рішення було виконане повністю у квітні 2000 року, коли сума у розмірі 8349 рублів була перерахована на новий рахунок, відкритий на ім'я заявниці у Сорочинській філії Ощадбанку. П. Єманакова про це була повідомлена листом. Крім того, заявниця ще раніше отримала 3540 рублів для покриття витрат на проїзд.

Заявниця стверджувала, що вона не отримувала листи від 3 червня та від 21 червня 1998 року. Стосовно ж виплат п. Єманакова зазначила, що про перерахування грошей на рахунок, відкритий на її ім'я, вона дізналася лише у 2002 році після відповідного повідомлення Уряду.

Зміст рішення Суду

Посилаючись на ч.1 ст.6 Конвенції, заявниця стверджувала, що тривалість провадження у її справі не відповідала вимогам розумного строку. Вона підкреслила, що в період від 1998 до 2002 року її ніхто не повідомляв, по-перше, про факти відкладення розгляду її касаційної скарги, а по-друге, — про виконання судового рішення від 28 квітня 1998 року. Документи ж, які підтверджують факти відкладення розгляду касаційної скарги та факт виконання зазначеного судового рішення, вперше були представлені їй Урядом лише у 2004 році. Заявниця вважала, що цю дату потрібно включити для підрахунку загального строку тривалості провадження в її справі.

Встановлюючи період, який потрібно брати до уваги при визначенні тривалості судового розгляду, Суд зазначив, що стосовно Росії Конвенція набрала чинності 5 травня 1998 року. Суд не має повноважень розглядати події, які відбулись до цієї дати. Однак у тих справах, в яких він в силу компетенції *ratione temporis* здатен розглядати лише частину провадження, він все ж таки, задля оцінки загальної тривалості цього провадження, може брати до уваги й період до моменту ратифікації Конвенції (див. рішення Суду у справі *Wojnowicz v. Poland*).

Отже, провадження у справі розпочалося у березні 1992 року, коли заявниця звернулася до Ленінського районного суду м. Оренбургу. Дата закінчення провадження оспорується сторонами. Проте визначальним тут є не те, чи мали місце аналіз національним судом прийнятності її касаційної скарги і ухвалення ним процесуального рішення з цього приводу (на що вказував Уряд), а те, чи була повідомлена заявниця про це і якщо вона була повідомлена, то коли саме.

Суд нагадав, що відповідно до прецедентної практики застосування ч.1 ст.35 Конвенції перебіг шестимісячного строку для звернення до Суду розпочинається від дати вручення заявнику письмової копії остаточного рішення національного органу, незалежно від того чи було це рішення оголошено усно, за умови, безперечно, що національне законодавство передбачає право заявника на отримання письмової копії (див. рішення Суду у справі *Worm v. Austria*, ухвалу Суду про прийнятність у справі *Drosopoulos v. Greece*).

Суд вважає, що зазначене правоположення потрібно застосувати за аналогією й у даній справі. Якщо ці принципи стосуються тих ситуацій, коли сторона у процесі, загалом знаючи про характер ухваленого рішення, все ж має право на отримання письмової копії цього рішення і лише після його отримання розпочинається сплив строку, то такі принципи тим більше повинні застосовуватись у випадках, коли немає підстав вважати, що сторона взагалі знала про розгляд цього питання. Суд відзначив, що, починаючи від червня 1998 року до 2000 року, заявниця продовжувала звертатись до Обласного суду, Верховного суду та інших органів стосовно її касаційної скарги. Однак, окрім копій двох листів від 1 та від 27 червня 1998 року, представлених Урядом у лютому 2004 року, яких, за твердженнями заявниці, вона ніколи не отримувала, немає будь-яких інших доказів, які б дозволили Суду дійти висновку, що п. Єманакова дійсно була повідомлена про рішення, прийняте щодо її касаційної скарги. Із суті тих запитів, які заявниця подавала до різних інстанцій, стає очевидним, що п. Єманакова нічого не знала про рішення відкласти розгляд її касаційної скарги. У той же час після 21 червня 1998 року органи влади, очевидно, не робили якихось кроків для інформування заявниці про це.

Враховуючи вищевикладене, а також особливі обставини справи — значну відстань між м. Оренбургом і теперішнім місцем проживанням заявниці, її вік, загальну тривалість судового розгляду, — Суд постановив, що принаймні до лютого 2002 року (тоді заявниця отримала згадане повідомлення Уряду) вона не була належним чином поінформована про рішення національного судового органу відкласти розгляд її касаційної скарги.

Отже, період, який потрібно брати до уваги при встановленні тривалості строку судового провадження у національних судових органах, почався 5 травня 1998 року, коли Конвенція набрала чинності для Росії. На цей момент судовий процес вже тривав, починаючи з березня 1992 року, виключаючи інтервал між 10 квітнем та 25 вереснем 1995 року, коли справа не перебувала у провадженні. Судовий розгляд завершився у лютому 2002 року, коли п. Єманакова фактично дізналася про його результат. Таким чином, Суд повинен брати до уваги період у часі, який тривав три роки і десять місяців, а також іще шість років судової тяганини, яка мала місце до 5 травня 1998 року.

Відповідно до прецедентної практики Суду розумність тривалості судового розгляду повинна оцінюватись з урахуванням конкретних обставин справи, а також критеріїв, встановлених Судом, зокрема складності справи, поведінки заявника та органів, що розглядають справу (див. рішення Суду у справі *Frydlender v. France*).

Стосовно складності справи Суд відзначив, що вона була непростю, що зумовлено наявністю подій 30-х років XX ст. У той же час, Суд відзначив невеликий обсяг спірного майна, обмежену кількість документів у матеріалах справи, а також відсутність показань свідків. Через це Суд вважає, що правові та фактичні питання не створювали настільки значних труднощів, щоб виправдати таку значну тривалість судового розгляду.

Суд відзначив, що майже весь період, який береться ним до розгляду, пов'язаний з неможливістю державних органів повідомити п. Єманакову про відкладення розгляду її

касаційної скарги, а саме — це період від 1 червня 1998 року і, щонайменше, до лютого 2002 року. Протягом цього часу жодної активності з боку судових органів не було проявлено.

Враховуючи вищевикладене, а також те, яке значення мало для заявниці вирішення цієї справи, Суд вважає, що у даній справі судовий розгляд не був здійснений упродовж розумного строку, як цього вимагає ч.1 ст.6 Конвенції.

Заявниця також скаржилась на відсутність ефективних засобів правового захисту від затримок у судовому розгляді. Вона підкреслила, що її численні звернення до судових та адміністративних органів, в яких вона повідомляла про відсутність інформації щодо її справи, залишилися без відповідей.

Суд нагадав, що ст.13 Конвенції забезпечує ефективний національний засіб правового захисту від порушення вимоги ч.1 ст.6 Конвенції про розумний строк розгляду справи (див. рішення Суду у справі *Kudla v. Poland*). Він вказав, що Уряд не продемонстрував жодного засобу правового захисту, за допомогою якого можна було б пришвидшити вирішення справи заявниці або ж отримати адекватне відшкодування за затримки, що вже відбулись (див. рішення Суду у справі *Kormacheva v. Russia*).

Таким чином, Суд встановив, що у даній справі було порушено ст.13 Конвенції, оскільки національне право не передбачало засобу правового захисту, за допомогою якого заявниця могла б отримати рішення, яке забезпечило б її право на розгляд справи упродовж розумного строку, гарантоване ч.1 ст.6 Конвенції.

Реферативний переклад з англійської мови та опрацювання рішення здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПРН України М.Ю. Пришляк та П.М. Рабіновичем.